

Prefață

De la bun început, cititorilor care au intenția să parcurgă acest volum le suntem datori unele lămuriri privind chiar titlul său.

„Academia secretelor” Considerat, pe drept cuvânt, „un pionier al criptoanalizei”, Gianbattista della Porta (1535–1615), om de știință de la Universitatea din Neapole, fascinat de doctrinele oculte, are intenția să înființeze o „Accademia dei Segreti”, grupând oameni de știință, cărturari ai vremii, dintre care unii desfășurau activități informative. Probabil că Porta nu a ajuns să-și ducă la capăt acest proiect, dar am crezut potrivit să folosim ideea ca supratitlu al volumului nostru, dat fiind că unei asemenea „academii” virtuale i-ar fi putut aparține o serie de oameni de cultură, umaniști, scriitori, slujitori ai bisericii care, de-a lungul vremii, începând chiar din Antichitate, din diferite motive și în contexte variate, au colaborat cu serviciile secrete, au acționat în calitate de agenți ai lor sau au fost la conducerea acestora.

„Spionajul...” Potrivit lucrărilor lexicografice, spionajul este desemnat ca o activitate constând în culegerea și transmiterea de informații secrete unor puteri străine. Asemenea acțiuni presupun obținerea, prin diferite mijloace, de la infiltrare la șantaj, de informații militare, politice, comerciale și de altă natură, prin intermediul spionilor, agenților secreți sau al altor mijloace ilegale de monitorizare. Conform Encyclopædia Britannica, spionajul se distinge de termenul de „intelligence”, cu circulație mai ales în țările de cultură anglo-saxonă, care presupune de asemenea obținerea și evaluarea de informații privind puteri străine, de cele mai multe ori adverse, prin aceea că spionajul are o natură „agresivă și ilegală”. Dicționarul legislativ al lui Henry Campbell Black (1990) definește spionajul ca fiind „...strângerea, transmiterea sau pierderea informațiilor referitoare la apărarea țării.”

În ceea ce ne privește, am adoptat punctul de vedere al acelor specialiști ai domeniului care integrează spionajul în categoria mai cuprinzătoare a activităților informative care presupun, în afară de culegerea de date, monitorizarea și valorificarea lor. De aceea vor fi menționate în cuprinsul acestui volum nu numai persoanele care au acționat ca agenți, ci și acelea, aparținând de asemenea diferitelor categorii intelectuale, care au fost atrase și au acționat la conducerea serviciilor, agențiilor de informații, (contra)spionaj.

În sfârșit, i-am avut în vedere și pe acei autori, cei mai mulți consacrați, care au abordat activitățile de spionaj, uneori teoretizându-le sau făcând din ele surse de inspirație.

...și intelectualii"

Potrivit dicționarelor, intelectual este desemnată acea persoană care posedă o pregătire de specialitate și activează în domeniul artei, științei, tehnicii, învățământului etc. Într-un sens mai larg, se consideră că un intelectual este o persoană cu un înalt nivel cultural, artistic, științific, a cărei îndeletnicire comportă în mod esențial o activitate spirituală (spre deosebire de îndeletnicirile manuale) în domeniile menționate.

Există unele caracteristici ale intelectualului, în genere, care îl fac apt pentru activități informative, între care gândirea conformă cu logica și știința, înclinația pentru investigare, spiritul „scormonitor”.

În ceea ce ne privește, considerăm că în această sferă se încadrează și clerul, dat fiind în primul rând formația celor care îi aparțin, mai ales datorită faptului că, în perioade mai vechi, oamenii bisericii constituiau principala pătură cu preocupări spirituale, chiar artistice. Potrivit argumentelor unor lucrări de specialitate, în această sferă se încadrează și diplomații, acești „spioni onești”, dar, dat fiind că tematica are implicații specifice, subiectul merită să fie tratat într-un volum aparte.

Care sunt, așadar, principalele categorii de intelectuali care fac obiectul acestui volum?

- Scriitori: de la cronicari la autori de lucrări beletristice.
- Jurnaliști: de la reporteri la lideri ai unor trusturi de presă.
- Artiști: de la actori, muzicieni, coregrafi, plasticieni la cineaști.
- Universitari, profesori: de la deschizători de drumuri, „rectori” în domeniul luminării tinerelor generații la factori diriguitori ai unor instituții de învățământ superior.

- Filozofi: de la întemeietori ai unor curente la reformatori ai gândirii moderne.

- Oameni de știință: de la enciclopediști la cercetătorii moderni.
- Exploratori: de la descoperitorii de noi drumuri și pământuri la arheologi.
- Clerici: de la misionari la capi ai bisericii.

Nu vom avea în vedere doar postura diferitelor categorii de intelectuali ca agenți, factori ai diferitelor acțiuni informative și de influențare, deci spioni, ci și pe aceea de subiecți ai unor asemenea activități, deci de „spionați”.

„O istorie universală”

Într-o interpretare mai mult metaforică, dacă prostituția, „comerțul cu amor”, a fost considerată „prima profesie”, la rândul său „comerțul cu informații”, spionajul, are, cum o dovedesc mărturiile și informațiile datând încă din primele etape de evoluție a umanității, o vechime cel puțin la fel de mare, existând în majoritatea societăților din toate perioadele istorice, însoțindu-le evoluția în mod continuu, până în contemporaneitate și, după unele interpretări, având șanse să se perpetueze și în viitor. Într-adevăr, se poate afirma fără tăgadă că activitățile informative sunt o constantă a istoriei universale, că există o istorie universală a spionajului, din Antichitate până astăzi, practic în toate comunitățile, societățile, statele.

Bineînțeles în această istorie universală și pe un asemenea mapamond al spionajului a fost prezent și teritoriul locuit de români, de-a lungul tuturor perioadelor istorice, datorită, în principal poziției sale geo-strategice. Se poate afirma că și în acest domeniu România s-a aflat dintotdeauna în Europa, „s-a integrat” fronturilor „războiului secret”.

Întrebări deschise

Trebuie să o recunoaștem, nu puține au fost problemele, „capcanele” care au făcut ca o asemenea investigație să aibă un anumit grad de dificultate, presupunând întrebări, dileme care s-au cerut luminate.

Mai întâi: Care sunt motivele care i-au făcut pe unii autori să susțină similitudinile dintre activitățile intelectuale, cele literare, de exemplu, și spionaj?

Dacă, pentru Otto von Bismarck, lumea spionajului este „o lume a seniorilor”, deci a elitelor, chiar cea mai veche sinteză referitoare la activitățile informative, datorată chinezului Sun Tzu asociază termenul de spion cu calitățile intelectuale. După acest autor, spionii sunt „oameni inteligenți, dotați”. Poate nu este întâmplător că denumirea celui mai vechi serviciu de informații, înființat în 1330 în Anglia, este „Secret Intelligence Service” (SIS). Iar, mult mai târziu, autorii istoriei unuia dintre cele mai cunoscute servicii de spionaj,

„Biroul 2” francez, conchid: „Un agent lipsit de inteligență nu poate ajunge departe”.

Nu lipsită de un anumit grad de subiectivism este opinia lui Stephen Koch, autorul unei lucrări (*Sfârșitul inocenților*), care și-a propus tocmai surprinderea felului în care anumiți intelectuali s-au implicat în activități informative: „Spionajul este legat de cultură, în sensul profund al termenului, prin acea legătură dintre limbajul elitelor democratice și limbajul revoltei”.

Vom mai aminti apoi o opinie mai metaforică, dar care nu este lipsită de realism, aparținând chiar unui scriitor român, Adrian Mihalache, autor al unei lucrări cu titlul semnificativ, *Fiziologia spionului*: „Spionului îi stă bine ca intelectual. Ca oameni cultivați erau obișnuiți să mânăiască simboluri, să mijlocească schimburi de informații, să interpreteze, mai puțin să decidă. Reminiscențele lor livrești se manifestă în alegerea sofisticată a procedeelelor de codificare”.

După părerea unuia dintre cei mai cunoscuți autori de romane de spionaj, John Le Carré: „Pentru mine, un scriitor este un fel de spion. Și într-un caz și într-altul, te situezi în afara lumii și, în același timp, faci parte din ea. Ești compromis, amestecat în mulțime și îi furi informații... Spionul seamănă cu scriitorul. El trăiește la marginea mulțimii. Este un iluzionist: își construiește lumea sa, universul său...”

Desigur, poate fi operată o diferențiere între scriitorii care și-au folosit experiența câștigată ca spioni în slujba unor servicii de informații (și sunt mai mulți decât s-ar crede) și cei pentru care spionajul a rămas doar o sursă de inspirație, așa cum este surprinsă de autorul volumului *Intelectualii în războiul secret*, Robin Winks: „Pentru agenții trans-formați în scriitori, aceasta este compensația pentru discreția cu care și-au însușit dorința de afirmare. Pentru scriitorii propriu-zisi, trans-figurarea spionului este confirmarea personalității.”

Poate ar mai fi de amintit faptul că un alt cunoscut specialist al domeniului, Walter Laqueur, având de răspuns la întrebarea „Spionajul - artă sau știință”, optează pentru primul termen al alternativei.

Și, totuși, există opinii care pun sub semnul întrebării asemenea apropieri, formulate, de exemplu, într-o lucrare cu un titlu semnificativ, (*Pentru ce servicii secrete?*) datorată mai multor specialiști ai domeniului: În ce măsură există o afinitate între tipul „intelectualului critic”, animat de spiritul de independență comun celor mai mulți reprezentanți ai acestei categorii, și spion? Se pot implica în activitățile informative intelectualii, cunoscuți pentru faptul că nu „suportă” secrete?

Dar chiar dacă acceptăm asemenea opinii, ajungem inevitabil la o altă întrebare: **Care sunt motivele care justifică eforturile dirigitorilor activităților informative, ai serviciilor de spionaj de a atrage și a folosi în mod constant diferitele categorii de intelectuali ca agenți, dar și ca organizatori, conducători ai acestor agenții?**

Un punct de vedere în acest sens a fost exprimat chiar de un „scriitor-spion”, Ian Fleming, prin intermediul personajului central al romanelor sale, probabil cel mai cunoscut erou al literaturii inspirate de activitățile informative: „În acest cadru, Bond începuse aproape imediat o bătălie... pe tema folosirii de intelectuali în cadrul Serviciului Secret. Cu șiretenie și cunoscând că va provoca supărări, Bond făcu propunerea că, dacă Serviciul Secret și alte organisme de siguranță doreau să se ocupe cu seriozitate de spionul intelectual al erei atomice, singura soluție era de a angaja un număr determinat de intelectuali dispuși să lupte”.

O părere similară este exprimată de un alt personaj, de data aceasta real, unul dintre cei mai cunoscuți agenți (dubli) din istoria spionajului, Dusko Popov. Referindu-se la eforturile serviciului de spionaj englez MI5 de a atrage intelectuali în activitățile informative în timpul celui de-al Doilea Război Mondial, Popov arată că o asemenea inițiativă era menită de „a împrospăta și înviora spionajul”.

Argumente similare sunt aduse și de unul din cei mai cunoscuți istorici ai spionajului, Ernest Volkman: „La începutul războiului /al Doilea Război Mondial /, serviciul de informații englez a fost obligat să-și mărească rândurile, expansiune care i-a adus un flux neașteptat de universitari și profesioniști. Universitarii, mai ales, aveau obiceiul să pună la îndoială părerile dominante și, deși genul acesta de scepticism nu era binevenit în rândurile veteranilor spionajului, aveau avantajul de a inspira un mod nou de a privi procedurile și practicile, care deveniseră vulnerabile cu trecerea anilor”.

Asemenea argumente pot fi identificate și pentru o altă categorie de intelectuali, oamenii de știință. Astfel, în volumul său *Știința secretelor*, Simion Singh exprimă opinia după care «Confruntarea dintre cei care au inventat coduri de cifrare și cei care au încercat să le „spargă” a antrenat „gânditori științifici brilanți”. Această confruntare a dus și la dezvoltarea unor științe, de la matematică la lingvistică, de la teoria informației la aceea cuantică».

Dacă opiniile exprimate mai sus se referă la motivele pentru care agențiile, serviciile de spionaj s-au străduit încă de la începuturile lor să atragă, să racoleze intelectuali pentru activitățile lor, să vedem **Care ar fi cauzele care**

i-au făcut pe intelectuali să accepte o asemenea colaborare, echivalentă adesea cu un „pact cu diavolul”?

După opinia cercetătorilor domeniului, patru sunt motivele principale care determină această relație, cuprinse în acronimul „MICE” (“Money, Ideology, Compromise-Coercion, Ego” („Bani, Ideologie, Compromis- Coercție, Egocentrism).

Cercetătorii problemei au întocmit chiar o scală nuanțată a motive-lor care i-au atras sau i-au obligat pe intelectuali să accepte colaborarea cu serviciile de informații sau să se afle chiar la conducerea lor:

- **Banii, interesul material:** Este o motivație care a acționat în cazul a numeroși reprezentanți ai intelectualității, dat fiind că această categorie nu s-a distins, în cele mai multe perioade, prin posesia unor resurse materiale deosebite.

- **Idealismul, ideologia, patriotismul, religia:** Cei mai mulți dintre intelectuali s-au aflat în postura unor reprezentanți, lideri ai unor curente ideologice pe care au înțeles să le apare mai mult sau mai puțin interesat. Desigur, nu trebuie trecut cu vederea faptul că numeroși intelectuali de marcă au considerat sincer că integrarea lor în serviciile de informații poate servi efectiv la apărarea unor interese naționale reale sau la îndepărtarea pericolelor ce puteau pune sub semnul întrebării existența unor colectivități, popoare.

- **Insatisfacții profesionale sau sociale, frustrare:** Este iarăși o postură caracteristică diferitelor pături intelectuale care nu au găsit înțelegere și apreciere la diriguitorii politici, ripostând prin acte de frondă sau chiar de răzbunare, între care spionajul era un mijloc eficient.

- **Dorința de recunoaștere, apreciere socială:** În cuprinsul lucrării noastre vom întâlni numeroase cazuri de reprezentanți ai intelectualității, care au înțeles să forțeze pătrunderea în ierarhiile sociale prin dobândirea unui prestigiu, capacități de influențare și prin intermediul mijloacelor oculte pe care le putea permite participarea la acțiunile informative.

- **Coerciția:** În sfârșit, insuficiența mijloacelor materiale sau chiar de onorabilitate socială specifică uneori acestei categorii, vulnerabilitatea psihică, frica i-a făcut pe mulți reprezentanți ai ei să cedeze presiunilor (sau tentațiilor) exercitate de „spionii de meserie” sau de factori politici de a accepta ceea ce a fost considerat un adevărat „pact faustian”.

Pe de altă parte, ne putem întreba: **De ce anumiți intelectuali au făcut obiectul urmăririi sau chiar al unor acte de anihilare din partea serviciilor de informații?** Se va vedea din cuprinsul acestui volum că, de cele mai multe ori, aceste „victime” ale spionajului au fost acei intelectuali, adesea de presti-

giu, care prin acțiunea și scrisul lor contra-veneau sau puteau chiar periclita interesele „siguranței naționale”, stabilite de diriguitorii politici, devenind elemente de disoluție pentru ordinea socială consacrată la un moment dat istoric.

În sfârșit, în ceea ce ne privește, suntem în situația de a răspunde la o ultimă întrebare: **Care este rostul tentativei ce a inspirat acest volum**, efortul de a aduna un fond de informații – să o recunoaștem de mare amplitudine – și de a-l organiza și interpreta potrivit posibilităților noastre? Doar tentația senzaționalului, satisfacerea curiozității unei categorii de cititori interesați de aspectele oculte ale biografiei unor reprezentanți ai intelectualității mai mult sau mai puțin consacrați, de a împrăștia aura de respectabilitate de care ei se bucură, prețul fiind compromiterea lor.

Un prim motiv ar fi faptul că, în toate perioadele istorice, a existat un număr cel puțin apreciabil de intelectuali dintre cei mai prestigioși, care au fost implicați în activități informative. O simplă consultare a sumarului și indicelui de nume ale acestui volum va sprijini această afirmație și va furniza adesea cititorului surpriza de a constata prezența unor nume dintre cele mai reprezentative, fără de care cunoașterea istoriei universale a culturii, artei, științei, dar și a spionajului nu este de conceput.

Pe de altă parte, intenția noastră a fost nu numai documentară, de a furniza date, unele dintre ele prea puțin cunoscute publicului larg și insuficient abordate de istorici în general sau chiar de specialiști în domeniul istoriei spionajului, ci și de a depista motivațiile diferite care i-au făcut pe unii intelectuali să devină (cu sau fără voia lor) combatanți ai „frontului secret”. Am dorit, de asemenea, să urmărim felul în care această implicare, participare mai mult sau mai puțin activă, mai mult sau mai puțin justificată, mai mult sau mai puțin cunoscută a lăsat urme, a influențat benefic sau malefic existența și opera lor, domeniile în care s-au afirmat (de la arte la științe), precum și evoluțiile politice, evenimentele istorice.

În sfârșit, credem că acest volum nu ar fi fost complet dacă nu am fi relevat sau măcar schițat felul în care spionajul, tematica sa, au inspirat și influențat istoria principalelor genuri artistice, mai ales literatura și filmul, poate într-o măsură mai mare decât s-ar bănui.

Momentul în care a fost conceput volumul nostru este marcat de dispute, controverse privind participarea, mai ales cea ocultă, a intelectualilor la activitățile informative. Sunt descoperite sau readuse în discuție informații, sunt intentate „proces de intenții”, se solicită blamarea sau chiar îndepărtarea unor personalități intelectuale din circuitul cultural și științific. Deși poate

răspunde la unele întrebări legate de aceste demersuri, în nici un caz volumul nostru nu dorește să ali-men-teze asemenea dispute, istorice sau actuale, încercând doar să ofere (contra)argumente pentru discuții, controversate sau restituiri, să contribuie la elucidarea unor „cazuri”, să (re)deschidă, dacă este cazul, „dosare”, cuprinzând trădări și fapte benefice, drame și decepții, justifi-cări și scrupule peste care istoria și interesul opiniei publice nu pot trece fără a risca o înțelegere trunchiată a istoriei, dar și a unor destine.

Cititorului îi rămâne să hotărască în ce măsură am reușit să răspundem la aceste întrebări, care, oricum, rămân deschise.

2003–2011

Bibliografie*

J. Abtey, F. Unterberg-Gibhardt, *2-e Bureau contre Abwehr*, 1967, 35; *Black's Law Dictionary* (1990); *Dicționarul explicativ al limbii române*, 1998; *Dicționar de neologisme*, 1986; Jan Fleming, *James Bond contra KGB*, 1993; Stephen Koch, *Sfârșitul inocenței. Intelectualii din Occident și tentația stalinistă. 30 de ani de război secret*, București, 1997, 252; Walter Laqueur, *A World of Secrets. The Uses and Limits of Intelligence*, 1985, 404; AlexanAdrian Mihalache, *Fiziologia spionului*, în „Lettre internationale”, 39/2001; *No-ul dicționar explicativ al limbii române*, 2002; Dusko Popov, *Spion contra spion*, 1993, 74; Simion Singh, *The Science of Secrecy: The Secret History of Codes and Code-Breaking*, 2003; Ernest Volkman, *Spionaj*, 1998, 70; Robin Winks, *Cloack and Gown: Scholars in the Secret War*, 1987; *Wozu Geheimdisnste, Kundschafter-Agenten-Spione*, Hrs. G.K. Kaltenbrunner, 1885, 15–17; Alexandru Popescu, *Dicționar universal al spionilor*, 2010; Thomas Allen; Norman, Polmar,, 2004; P. Rodney. (ed.),2006; Ernest, Volkman, 1996

---

* Pentru lucr rile cuprinse la *Bibliografia general* , se va indica numele autorului, anul apari ia i pagina trimiterii, citatului. Pentru lucr rile citate doar în anumite capitole, se va indica numele autorului, titlul complet, anul apari iei i pagina trimiterii, citatului.